

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁSOK NYELVTANULÁSI ATTITÚDJEI ÉS NYELVVÁLASZTÁSA MAGYARORSZÁGON. AZ OROSZTÓL AZ ANGOLIG?

Csizér Kata, Dörnyei Zoltán és Nyilasi Emese

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A nyolcvanas évek során egyre inkább kitapinthatóvá vált a nyugati nyelvek térhódítása Magyarországon (Bárdos, 1984, 1988; Fülöp 1984a, 1984b). Ez a folyamat a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején lezajlott gazdasági, politikai és kulturális változások hatására erőteljesen felgyorsult. Az idegen nyelvek tanulása, és itt most a nyugati nyelvekre gondolunk, mindinkább fontos és hasznos befektetéssé vált. 1988-tól az orosz nyelv fokozatosan visszaszorult az oktatási rendszer minden szintjén, átadva helyét az angolnak és a németnek (Enyedi és Medgyes, 1997). Az idegen nyelvet beszélő emberek száma fokozatosan növekedett. A nyelvismeretet vizsgáló kutatások ugyanakkor kimutatták, hogy több ember beszél angolul és németül, mint oroszul, annak ellenére, hogy az orosz nyelv negyven éven át kötelező iskolai tantárgy volt (Terestyéni, 1981, 1996).

Ezek a változások inspirálták az Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatócsoportját, hogy az Ottawai Egyetem kutatóival közösen nagyszabású adatgyűjtésbe kezdjenek, amelynek célja az általános iskolákban tanulók nyelvtanulási attitűdjeinek és motivációjának feltérképezése volt. A kutatócsoport öt célnyelvet vizsgált: az angolt, orosz, németet, franciát és olaszt. Az adatgyűjtés 1993 tavaszán zajlott le, amelynek során 4765 diák töltött ki külön erre a célra kifejlesztett motivációs kérdőívet. Ilyen nagy mintát még nem használtak az idegen nyelvi motivációs kutatás történetében sehol a világon (Dörnyei, Nyilasi és Clément, 1996).

Az adatok elemzése során megvizsgáltuk, mennyire népszerűek az egyes nyelvek a diákok körében. A legkedveltebb nyelvnek egyértelműen az angol bizonyult és az adatok arra utaltak, hogy ez főként az amerikai angol népszerűségének tudható be. A kutatás megállapította, hogy a fent említett öt nyelv közül az angolon kívül csak a németnek van még országos vonzása, míg a többi nyelv nem volt igazán népszerű az általános iskolás diákok körében (Dörnyei, Nyilasi és Clément, 1996).

A jelen tanulmány célja az volt, hogy az adatokat tovább elemezze, s a korábbi szociálpszichológiai nézőpont helyett szociológiai kérdéseket állítson a középpontba. A hatalmas adatbázis lehetővé teszi, hogy a nyelvtanulási preferenciákat illetve a nyelvtanulás megvalósulását olyan személyes változókkal hasonlítsuk össze, mint a nyelvtanulási lehetőségek háttere és a nyelvtanulók lakóhelye. Célunk, hogy megrajzoljuk az átmenet képét, amely egy államilag irányított nyelvtanulási kontextusból vezetett egy szabadabb nyelvtanulási szituációhoz az általános iskolák szintjén. Vizsgálatunk kiterjed mindazok-

ra a személyes és regionális különbségekre, amelyek a motivációs folyamatot alakíthatják, illetve azokra az oktatási és társadalmi forrásokra, amelyek a tanulási folyamatot és annak lehetőségeit módosíthatják.

A minta

A vizsgálat 4765 résztvevője általános iskolák nyolcadik osztályából került ki. Az 1. táblázatban összefoglaltuk a minta legfontosabb kvantitatív mutatóit.

1. táblázat. A minta településtípus szerinti megoszlása

Település	Iskolák	Osztályok	Diákok
	száma		
egész ország	77	212	4765
főváros	15	38	792
megyeszékhely	13	45	1083
város	32	94	2128
község	17	35	762

Elemzésünk szempontjából fontos, hogy a minta milyen eloszlást mutat régiók és településtípusok szerint. Az országot hat nagy régióra bontottuk: Budapest, Észak-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Duna-Tisza köze, Alföld és Észak-Magyarország. Településtípus szerint megkülönböztettük Budapestet, a megyei jogú városokat, az egyéb városokat valamint a községeket. A minta megoszlását a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat. A minta régiók szerinti megoszlása

Régió	Diákok száma településtípusonként			
	megyeszékhely	város	község	összesen
Budapest				792
Észak-Dunántúl	324	302	229	855
Dél-Dunántúl	315	308	160	783
Duna -Tisza köze	0*	566	112	678
Észak Magyarország	86	452	119	657
Alföld	358	500	142	1000

* Szeged szerepelt az elméleti mintában, a megvalósult mintából azonban előre nem látható technikai okok miatt kimaradt.

Az adatfelvétel idején tapasztalt helyzet

1993 tavaszán az általános iskolás diákok túlnyomó többsége (94,9%) tanult legalább egy idegen nyelvet. Ez az idegen nyelv az esetek több mint 97%-ban orosz, angol vagy német volt. Csupán a diákok 2,1% tanult egyéb nyelveket. Két nyelvet a diákok 12%-a tanult. 3–3% tanult angolt és németet illetve németet és orosz. 4% tanult orosz és angolt.

A 3. táblázat tartalmazza a nyelvtanulás megoszlását a diákok százalékában. A százalékok összege meghaladja a százat, mert egy diák több nyelvet is tanulhatott.

3. táblázat. A tanult nyelvek megoszlása

Nyelv	Diákok (%)
Orosz	52,9
Angol	26,5
Német	24
Egyéb	2,1

Az adatfelvétel idején már négy éve nem volt kötelező az orosz nyelv tanulása, mégis a diákok kissé több mint fele (ha azokat is beleszámítjuk, akik orosz és egy másik idegen nyelvet is tanultak) még mindig tanult orosz, feltételezhetően nem mindig önszántukból. Nem volt elterjedt, hogy az orosz kiegészítve más nyugati nyelvet tanítottak volna. Az angol és a német nyelv közel azonosan részesedett az össznyelvtanulásból.

A vizsgált kutatási hipotézisünk a következő volt: a diákok nyelvtanulási lehetősége szignifikánsan függ attól, hogy az ország melyik régiójában, milyen településen élnek. A hipotézist alátámasztotta, hogy az asszociációs mérőszámok közül a Pearson-féle Chi-négyzetet használva szignifikáns kapcsolatot találtunk a tanult nyelvek és a régiók, illetve a tanult nyelvek és a település típusa között. A továbbiakban a földrajzi régiók és a tanult nyelvek kapcsolatának részletes elemzését fogjuk bemutatni. Vizsgálataink nem terjednek ki az egyes településtípusok specifikus elemzésére (tehát például a városi és falusi nyelvtanulás összevetésére), mivel a minta ilyen jellegű bontása félrevezető lenne. Az adatfelvétel során ugyanis arra törekedtünk, hogy minél változatosabb településtípusokat vonjunk be a vizsgálatba, különös tekintettel a települések turisztikai jelentőségére. Vanak a mintában olyan települések, amelyek szigorúan véve falunak tekinthetők, ugyanakkor a lakosok külföldiekkel való kapcsolata szempontjából az ismert városokkal vetekednek. A régióra bontás viszont nem rejt ilyen veszélyeket, mivel a mintavétel során törekedtünk arra, hogy az egyes régiókon belül a hasonló településfajták azonos arányban szerepeljenek.

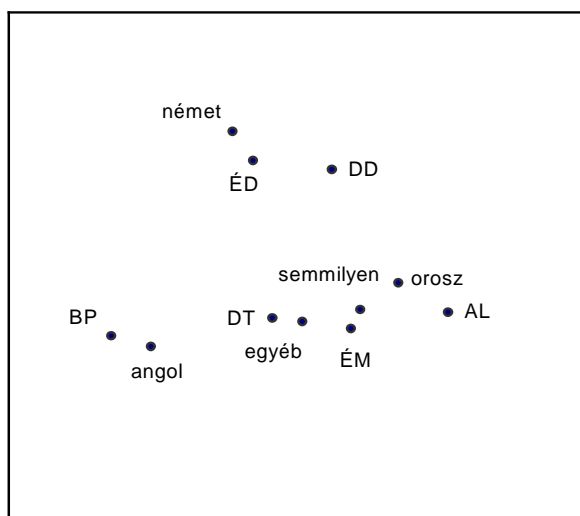
A kereszttáblába rendezett adatokat úgynevezett korrespondancia-analízis segítségével értelmeztük (Greenacre, 1986, 1993). A korrespondancia-analízisre gyakran hivatkoznak, mint a kategoriális mérési szintű adatok főkomponens-elemzésére. Az ilyen mérési szintű adatok esetében a teljes szórást a Chi-négyzet statisztika képviseli, amelyet

sor, illetve oszlop statisztikára bont az elemzés (Greenacre, 1986, 1993). A statisztikai eljárás a könnyebb interpretálhatóság kedvéért a kapott eredményeket egy kétdimenziós térben ábrázolja. Az 1. ábrán bemutatott analízis-térkép tehát a síkra kivetítve sematikus módon bemutatja a tanult nyelvek és a földrajzi régiók viszonyát. (A koordináta-rendszer tengelyeit nem ábráztuk, mivel azoknak a jelen esetben nincs információs tartalmuk.) A nyelvek és régiók távolsága a köztük lévő összefüggés szorosságának mértékét jelzi. Az ábra három, a nyelvtanulás szempontjából karakterisztikusan eltérő nagyrégiót mutat Magyarországon.

Jelmagyarázat:

Régiók:

- BP – Budapest
- ÉD – Észak-Dunántúl
- DD – Dél-Dunántúl
- DT – Duna-Tisza-köze
- ÉM – Észak-Magyarország
- AL – Alföld

1. ábra

Tanult nyelvek és földrajzi régiók korrespondencia-analízis térképe

Az első régióba tartozott Budapest, melynek nyelvtanulási jellegét az angolszász beállítódás határozta meg. 1993-ban ez volt az ország egyetlen területe, ahol a diákok több, mint a fele angolul tanult, és az ábra egyértelműen megmutatja, hogy Budapesten a leggyengébb az orosz hatása.

A második régióba tartozott a Dunántúl. Ez a régió, ahogy az ábra mutatja, a német nyelvhez állt legközelebb. A földrajzi elhelyezkedés és a hagyomány az alapfokú képzésben is érvényesült. A német angollal szembeni fölénye egyértelmű, míg az orosz erősen visszaszorulóban volt. Az ábráról azonban az is leolvasható, hogy Dél-Dunántúl közelebb volt még az orosz nyelvhez, mint Észak-Dunántúl, azaz ott még magasabb volt az oroszul tanulók aránya.

A harmadik régióba tartozott a Duna-Tisza köze, az Alföld és Észak-Magyarország. Ezek a területek az orosz nyelvhez álltak legközelebb. A Duna-Tisza köze különbözik a csoport másik két régiójától: itt a diákok kicsit több, mint 50%, míg az Alföldön és Észak-Magyarországon az általános iskolai diákok körülbelül kétharmada tanult még

oroszul. Az orosz mellett a Duna-Tisza közében az angol nyelv bírt még jelentős befolyással.

Az elemzésből több tanulság is levonható. Budapestnek vezető szerepe volt abban, hogy az orosz nyelv visszaszoruljon az általános iskolai oktatás területéről, és helyét az angolnak adja át. Nem találtunk olyan régiót, ahol az angol és a német is nagy arányban részesült volna a tanult idegen nyelvek megoszlásában. Ennek következtében, ha országos nagy régiókban gondolkozunk, akkor Budapestet és a Dunántúlt karakterében különbözönek kell tekintenünk, ahol az eltérő nyelveknek eltérő hagyományai voltak.

Nyitott kérdés, hogy az azóta eltelt öt év alatt a regionális jellegzetességek erősödtek-e, vagy a különbségek elhalványultak. Kérdés marad az is, hogy a Budapesten kívüli régióknak sikerült-e felzárkózniuk az eltelt öt év alatt. Erre csak az 1999 őszére tervezett újabb adatfelvétel elemzése fogja a választ megadni.

Az egyenlőtlenségek csökkentésének lehetőségei

Az eddigiekben feltárt nyelvtanulási különbségek bizonyára nem lepik meg az olvasók nagy részét. Nagyon fontos kérdés, hogy ezeket a különbségeket érzékelték-e a diákok, családok, iskolák, és ha igen, akkor megpróbálták-e az egyenlőtlenségeket csökkenteni a maguk korlátozott eszközeivel. Az adatbázis nem teszi lehetővé, hogy közvetlen módon feltárjuk a hátrányos helyzet érzékelésének mértékét, de lehetséges annak megvizsgálása, hogy az iskolák, a családok illetve a diákok próbálkoztak-e olyan *kompensációs stratégiák* kialakításával illetve használatával, amelyek jobb körülményeket teremthettek volna a vizsgált szinteken. A jelen tanulmányban *nyelvválasztási kompenzációs stratégiának* nevezünk minden olyan tervet vagy lehetőséget, mind a jelenre, mind a jövőre vonatkozóan, ami lehetővé teszi a diákoknak, elsősorban az oroszul tanuló diákoknak, hogy a lakóhelyük földrajzi helyzetéből adódó nyelvtanulási hátrányokat csökkentésük vagy megszüntetésük.

Természetes, hogy az idegennyelv-tanulás illetve -oktatás függ az iskolák és a családok erőforrásaitól. Az iskolai nyelvoktatás elsősorban a tanárokkal való ellátottságtól függ. A család anyagi helyzete befolyásolja, hogy tudják-e külön nyelvórákra járattatni gyermekeiket. A családtól függ az is, hogy egyáltalán fontosnak tartották-e, hogy az oroszon kívül más nyelvet is tanítsanak gyermekeiknek. Elemzésünk során arra keressük a választ, hogy tettek-e az erőforrások kihasználásán felül erőfeszítéseket az iskolák illetve családok, hogy az oroszon kívül más nyelveket is kínáljanak a tanulóknak.

Kompensáció az iskolákon belül

Iskolán belüli kompenzációról akkor beszélhetünk, ha a túlnyomó részben oroszot tanító iskolákban az érdeklődő diákoknak lehetőségük volt más nyelvek tanulására is. A diákok 12%-a tanult két nyelvet az iskolában. A diákokat két csoportba osztottuk aszerint, hogy tanultak vagy nem tanultak oroszul. A két csoporton belül megvizsgáltuk a második idegen nyelv tanulásának arányát. Ez az arány 8% volt az oroszul tanuló csoportján belül és 19% a oroszul nem tanuló csoportján belül. Ez a különbség világosan utal a nyelvtanítás forráshoz való kötöttségére, illetve arra, hogy a diákok azért tanultak oro-

szul, mert az iskoláknak hiányoznak a forrásai, hogy más nyelvet is tanítsanak. Csúpn a diákok 8%-nál működött az iskolán belüli kompenzációs stratégia, ami meglehetősen alacsony arány.

Iskolán kívüli nyelvtanulás

Amíg az orosz nyelv kizárólagossága uralkodott az iskolákban, addig az iskolán kívüli nyelvtanulás volt a legfontosabb kompenzációs stratégia azoknak a családoknak, amelyek más nyelvekre is szerették volna taníttatni gyermekeiket.

Az első kérdés az, hogy tanultak-e az általános iskolai tanulók idegen nyelveket az iskolán kívül. Adataink azt mutatták, hogy a diákok 39,3% a tanult nyelvet az iskolán kívül. A 6. táblázatban összefoglaltuk a tanult nyelvek százalékos arányát. (Mivel egyes tanulók több nyelvet is tanultak, a százalékok összege nagyobb 100-nál.)

6. táblázat. *Nyelvtanulás az iskolán kívül*

<i>Nyelv</i>	<i>Diákok száma</i>	<i>Százalék</i>
Angol	944	51,1
Német	875	47,3
Orosz	194	10,5
Francia	77	4,2
Olasz	58	3,1

Bármily nyilvánvaló, meg kell említenünk, hogy az iskolán kívüli nyelvtanulás megszólása lényegesen más képet mutatott, mint az iskolák falain belül történő nyelvtanulás. Majdnem minden diák, aki iskolán kívül is tanult nyelvet, angolul vagy németül tanult. Ez mutatja, hogy a nyugati nyelvekhez való alkalmazkodásban a családok sokkal rugalmasabbak voltak, mint az iskolák, azaz a nyugati nyelvekre való áttérés gyorsabban ment végbe a családok szintjén, noha nem szabad elfelejteni, hogy a családok 60%-a nem élt a különórák által kínált kompenzációs lehetőséggel.

Hogy a lehetséges kompenzációs stratégiákat megvizsgálhassuk, vessünk egy pillantást a regionális különbségekre az iskolán kívüli nyelvtanulás területén. A 7. táblázat összefoglalja a magánúton nyelvet tanuló diákok százalékos megoszlását az egyes régiókban.

Ha a kompenzációs stratégia működött volna, akkor nem Budapesten, hanem az Alföldön kellett volna a magánúton nyelvet tanuló diákok arányának a legmagasabbnak lennie. Ennek éppen az ellenkezője igaz.

A mintát újra felbontottuk két almintára. Az egyikbe kerültek azok a diákok, akik az iskolában tanultak oroszul, a másikba azok akik nem tanultak oroszul. Megvizsgáltunk,

hogyan vajon azok a szülők nagyobb valószínűséggel küldték-e gyermekeiket nyelviskolákba nyugati nyelveket tanulni, akiknek a gyermekei oroszul tanultak az iskolában.

7. táblázat. Iskolán kívüli nyelvtanulás

<i>Régiók</i>	<i>Diákok (%)</i>
Budapest	58
Észak-Dunántúl	34,9
Dél-Dunántúl	32,2
Duna-Tisza köze	40,9
Észak-Magyarország	37
Alföld	34,2

A mintában 2250 diák volt, aki nem tanult oroszul, és 2515 aki tanult. Nem találtunk szignifikáns különbség a két almintában az iskolán kívüli nyelvtanulás arányában. Azonban ha megvizsgáljuk a mintában a magánúton nyelvet tanuló diákok százalékos megoszlását régiók szerinti bontásban, a különbség megjelenik.

A 8. táblázatból két dolog olvasható le. Ez a kompenzációs stratégia működött, de sajnos csak Budapesten. Budapesten statisztikailag szignifikáns különbséget találtunk a magánórákra járók között aszerint, hogy tanultak, vagy nem tanultak oroszul az iskolában. Az Alföldön, ahol a legkonzervatívabb képet találjuk, nem volt különbség a különórákra járók aránya között a két csoportban. Továbbá itt tanultak a legkevesebben iskolán kívül nyelveket. Érdekes, hogy Dél-Dunántúlon nagyobb arányban tanultak különórakon nyelveket azok, akik nem tanulnak az iskolában oroszul.

8. táblázat. Iskolán kívüli nyelvtanulás

<i>Régiók</i>	<i>Különórán nyelvet tanuló diákok aránya</i>	
	<i>Tanult oroszul az iskolában (%)</i>	<i>Nem tanult oroszul az iskolában (%)</i>
Budapest	68,1	55,3
Észak-Dunántúl	37,8	32,6
Dél-Dunántúl	29,9	34,6
Duna-Tisza köze	43,9	37,4
Észak-Magyarország	39,1	32,5
Alföld	34,3	33,6

Megvizsgáltuk azt is, hogy az iskolán kívüli nyelvválasztást befolyásolta-e az, hogy az iskolában tanultak vagy nem tanultak oroszul az adott diákok (lásd 9. táblázat).

9. táblázat. Iskolán kívüli nyelvtanulás

Nyelv	Nem tanultak oroszul az iskolában (%) (N= 881 diák)	Tanultak oroszul az iskolában (%) (N= 968 diák)
Angol	46,3	55,4
Német	42,6	51,7
Francia	11,6	2,7
Orosz	8,6	2,3
Olasz	4,2	2,2

Az adatokból kirajzolódott az idegen nyelvek tanulásának preferencia-sorrendje, amelyet később más eredmények is alátámasztanak. Akik oroszul tanultak az iskolában, azok inkább németül és angolul tanultak az iskolán kívül. Akik nem oroszul, azaz főként angolul vagy németül tanultak az iskolában, azok nagyobb valószínűséggel fordultak a kisebb nyelvek felé, és tanultak franciául vagy olaszul. Megállapítható tehát, hogy a kisebb nyugati nyelvek iránti érdeklődés másodlagos, és csupán kiegészítése a hazánkban világnyelvként elismert két nyelv, az angol és a német iránti érdeklődésnek.

Milyen nyelveket akartak a diákok tanulni?

Az egyéni tanulói szinten az egyik legfontosabb kompenzációs stratégia a diákok jövőbeli tervei. Vajon milyen nyelveket akartak tanulni a középiskolákban? A kérdőív tartalmazott egy kérdést a jövőbeni nyelvtanulási szándékkal kapcsolatban. Ez a kérdés azért is volt életszerű, mert a diákok éppen választás előtt álltak, hiszen a felvételi lapjainon meg kellett jelölniük azokat a nyelveket, amelyeket a középiskolában tanulni akartak.

A kérdőíven arra kértük a diákokat, hogy írják le fontossági sorrendben azt a három nyelvet, amit tanulni szeretnének a jövőben. A 10. táblázatban közölt százalékos adatok azt mutatják, hogy a diákok hány százaléka választotta az egyes nyelveket az első, második, illetve harmadik helyen.

A diákok többsége meg akart tanulni angolul. Csupán 7%-uk nem említette az angolt egyik helyen sem. A nyelvek másik véglete az orosz, amelyről csak 10% nyilatkozott úgy, hogy meg szeretné tanulni.

10. táblázat. A tanulók jövőbeli nyelvválasztása

Nyelv	Első hely (%)	Második hely (%)	Harmadik hely (%)
Angol	58	28	6
Német	28	40	12
Francia	5	15	37
Olasz	4	9	22
Orosz	1	2	7

Az említési helyek és a nyelvek kapcsolata egyértelműen jelzi, hogy a diákok mekkora fontosságot tulajdonítottak az egyes nyelveknek. Az angolt legtöbbször az első helyen említették, a németet legtöbbször a második helyen, franciát pedig a harmadikon. A módusz értékei jelzik, hogy akik több nyelvet tanulnak, azok az angol után fognak legnagyobb eséllyel a német illetve a francia felé fordulni.

Vessünk egy pillantást arra, hogy a nyelvtanulási szándék hogyan különbözött régióként. A 11. táblázatban szereplő százalékos arányok azt mutatják, hogy az egyes régiókban a diákok hány százaléka nyilatkozott úgy, hogy az adott nyelvet meg szeretné tanulni. A táblázat összesített adatokat közöl, azonban csak az első két helyen említett nyelvek adatait vettük figyelembe, mert nagyon kicsi az esély arra, hogy valaki három nyelvet tanuljon.

11. táblázat. Nyelvtanulási szándék a különböző régiókban

Régió	Angol (%)	Német (%)	Francia (%)	Olasz (%)	Orosz (%)
Budapest	86,6	61,0	17,2	17,0	3,8
Észak-Dunántúl	85,5	78,5	14,8	9,5	3,0
Dél-Dunántúl	85,2	76,5	14,3	14,4	2,0
Duna-Tisza köze	86,4	65,0	23,5	14,2	3,1
Észak-Magyarország	89,5	67,0	25,1	11,0	3,7
Alföld	86,3	62,8	25,5	11,4	4,2

Bárhol is éltek a diákok, angolul mindenképpen meg akartak tanulni. A legmagasabb arányt Észak-Magyarországon találtuk, pont abban az országrészben, ahol a legkisebb

arányban tanultak angolul az általános iskolákban. A német nyelv is meglehetősen népszerű volt. Országgrésztől függően a diákok több, mint 60% említette a németet a lehetséges két hely egyikén. Ez az arány legmagasabb a Dunántúlon volt, amit a régió földrajzi helyzete magyaráz.

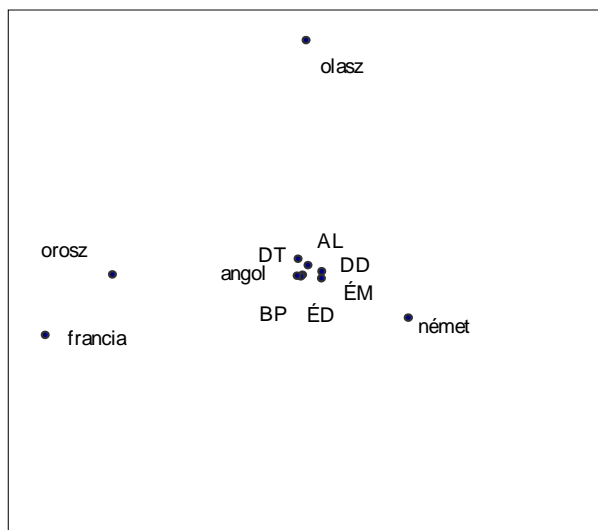
Megvalósult és tervezett nyelvtanulás

Ha a megvalósult és tervezett nyelvtanulást hasonlítjuk össze 1993-ban, akkor láthatjuk a hatalmas eltéréseket az ország különböző területein. A megvalósult nyelvtanulás esetében három nagyrégiót különítettünk el. A 2. ábra, a 11. táblázat adatainak korrespondancia-analízis térképe szemlélteti, hogy a tervezett nyelvtanulás esetén nem lehet az országban eltérő karakterű régiókat azonosítani, mert az ország egész területén az angol hatása a legerősebb.

Jelmagyarázat:

Régiók:

- BP – Budapest
- ÉD – Észak-Dunántúl
- DD – Dél-Dunántúl
- DT – Duna-Tisza-köze
- ÉM – Észak-Magyarország
- AL – Alföld

2. ábra

A tervezett nyelvtanulás és földrajzi régiók korrespondancia-analízis térképe

A vágyak meglehetősen homogének, a lehetőségek pedig erősen heterogének. Nyelvtanulás szempontjából hátrányos helyzetben voltak mindazok, akik nem Budapesten éltek. Ha feltesszük, hogy a regionális különbségek valami varázslat folytán eltűntek a középiskolák szintjén, akkor is a budapesti diákok előnyben voltak, mert nekik nagyobb esélyük volt, hogy már általános iskolában olyan nyelvet tanuljanak, amit valóban szerettek volna. 1993-ban Budapest volt az egyetlen hely az országban, ahol a vágyak és lehetőségek valamennyire megközelítették egymást. Ez a probléma nem új keletű: a 1980-as években, amikor még az orosz kötelező tárgy volt az általános iskolákban, de már le-

hetett második nyelvet is tanulni, a második idegen nyelvet oktató iskolák legtöbbje Budapesten volt (Bárdos, 1988; Fülöp 1984a).

Az egyének szintjén a kompenzációs stratégia elméletben működött, de a regionális egyenlőtlenségek láttán erős kétségek merülnek fel a stratégia gyakorlati működésének lehetőségével szemben. Adataink nem adhatnak választ arra a kérdésre, hogy mindazok, akik angolul, németül, illetve franciául akartak tanulni 1993-ban a középiskolai tanulmányaik során, valóban tanulhatták-e ezeket a nyelveket.

Összegzés

A 1993 országos adatfelvétel azt mutatta, hogy a nyelvtanulási lehetőségek erősen eltérőek voltak a különböző országrészekben. A nyelvtanulás szempontjából hátrányos helyzetűnek definiáltuk azokat a területeket, ahol a diákok többsége még mindig oroszul tanult. Ilyen értelemben hátrányos területnek mondható Budapesten kívül az ország nagy része. 1993-ban csak Budapest tudta megteremteni a nyugati nyelvek tanulásának lehetőségét, és még itt is csak korlátozott mértékben. A hátrányokat sem az iskolák, sem a családok, sem a diákok nem tudták leküzdeni.

Egyetlen keresztmetszeti adatfelvétel sok kérdést hagy megválaszolatlanul. Mint már említettük, 1999 őszén az országos felmérést meg kívánjuk ismételni, és reményeink szerint ez az újabb adatfelvétel meg fogja mutatni, hogy a vidék Magyarországa vajon követte-e az – angolszász orientációjú – Budapest példáját, vagy sikerült-e a régióknak eltérő arculatot teremteniük, illetve belső karakterüket megőrizniük. A megismételt adatfelvétel reményeink szerint lehetővé fogja tenni az egyenlőtlenségek időbeli alakulásának feltárását is.

Irodalom

- Bárdos Jenő (1988): *Nyelvtanítás: múlt és jelen*. Gyorsuló idő, Magvető.
- Bárdos Jenő (1984): Nyelvek és elvek. *Pedagógiai Szemle*, 5. sz. 471–475.
- Dörnyei Zoltán, Nyilasi Emese és Clément Richard (1996): Hungarian School Children's Motivation to Learn Foreign Languages: A Comparison of Target Languages. *Novelty*, 2. sz. 6–16.
- Fülöp Károly (1984a): Idegen nyelvek a mai iskolában I. *Pedagógiai Szemle*, 3. sz. 249–255.
- Fülöp Károly (1984b): Idegen nyelvek a mai iskolában II. *Pedagógiai Szemle*, 4. sz. 291–298.
- Enyedi Ágnes és Medgyes Péter (1997): ELT in Central and Eastern Europe. *Language Teaching*, 31. sz. 3–14.
- Greenacre, M. J. (1986). SimCA: a program to perform simple correspondance analysis. *American Statistica*, 40. sz. 230–231.
- Greenacre, M. J. (1993): *Correspondance Analysis in Practice*. London: Academic Press.
- Terestyéni Tamás (1981): The Knowledge of Foreign Languages in Hungary. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Tomus, 31 (1–4), 229–311
- Terestyéni Tamás (1996): Vizsgálat az idegennyelv-tudásról. *Modern Nyelvtanítás*, 3. sz. 3–16.

Csizér Kata, Dörnyei Zoltán és Nyilasi Emese

ABSTRACT

KATA CSIZÉR, ZOLTÁN DÖRNYEI AND EMESE NYILASI: LANGUAGE LEARNING ATTITUDES AND PREFERENCES OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN IN HUNGARY. FROM RUSSIAN TO ENGLISH?

The present paper aims at investigating the foreign language learning differences in Hungary in the mid-1990s. The basis of the paper has been an empirical study of 4765 primary school children with regards to their motivation and preferences of foreign language learning. The language learning situation around the time of the data collection has been investigated: more than half of the students learnt Russian; the remaining half learnt English or German. Exploring the regional differences, three distinct regions emerged in Hungary: Budapest, where English was learnt by the majority of the students; Transdanubia, where German was the most popular language; in the remaining parts of Hungary Russian prevailed. Various compensation strategies have been explored, our data showed that neither schools nor families had been able to counterbalance the unequal opportunities in the different regions of Hungary. It has also been investigated whether the language learning opportunities and students' preferences had been in harmony. Based on the statistical analysis of the data it has been concluded that the preferences had been homogenous: most students wanted to learn English, however, this was only possible in Budapest.

Magyar Pedagógia, **99**. Number 2. 193–204. (1999)

Levelezési cím / Address for correspondence: Csizér Kata, H-1146 Budapest, Ilka u. 26.